

L'avaluació de l'expressió oral en les proves del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC)

LLORENÇ COMAJOAN COLOMÉ

Universitat de Vic i Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona

1. Introducció

El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (Departament d'Educació entre 2003 i 2010) s'ha encarregat d'avaluar les habilitats orals de la població escolar de primària i secundària a Catalunya des de dos organismes, principalment.

En primer lloc, el Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) es va encarregar de posar en marxa el procés d'immersió lingüística a la dècada de 1980 i va dur a terme les avaluacions més primerenques d'aprenentatge del català entre la població escolar de primària i secundària. L'any 2003, el SEDEC passà a formar part de la nova Subdirecció General de Llengua i Cohesió Social, a la qual es va incorporar també el Servei d'Interculturalitat i Cohesió Social, hereu de l'antic Programa de Compensatòria. En aquesta nova subdirecció, l'equip del SEDEC va continuar avaluant les habilitats lingüístiques de l'alumnat a Catalunya, tot i que es va centrar en l'alumnat nouvingut, fins que l'any 2007 va esdevenir el Servei d'Immersió i Ús de la Llengua (SIUL),¹ enquadrat en la Subdirecció de Llengües i Entorn fins al 2011.²

En segon lloc, el 1993 es va crear el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (CS), organisme que s'encarrega de l'avaluació del sistema educatiu d'àmbit no universitari. En concret, el CS avalua totes les disciplines escolars mitjançant les proves de competències bàsiques (CB) i l'avaluació PISA.

En aquest capítol s'estudien les proves del SEDEC. Els capítols 2 i 3 tracten les proves del CS i del SIUL, respectivament.

1.1. Destinataris i objectius

Els destinataris de les proves del SEDEC són l'alumnat de l'ensenyament obligatori a Catalunya en l'àmbit no universitari. Els objectius de les proves del SEDEC podien variar d'un any a l'altre depenent de la població escolar estudiada, però sovint se centren en l'avaluació de la competència en català i en castellà de la població de primària. Per exemple, Areny i Vial (2004), en un treball basat en dades del curs 1998-1999 a segon de primària, diuen que «un dels objectius del Servei d'Ensenyament del Català

Taula 1

Anys i cursos en què es van dur a terme les proves del SEDEC analitzades per a aquest informe

Any	Curs
1984-1989	6è, 7è i 8è EGB ³
1988-1989	1r EGB
1991-1992	2n EGB
1994-1995	4t EGB
1997-1998	6è EP
1999-2000	P5

(SEDEC) és obtenir dades de coneixement i competència lingüística dels alumnes del sistema educatiu de Catalunya». En concret, però, a més de voler conèixer la competència en català i castellà de la població de primària, les proves del SEDEC sovint tenien un altre objectiu principal: estudiar el procés d'implantació i els resultats de la immersió lingüística. Així, Canal i Vial (2004) donen com a objectius d'un treball basat en l'avaluació de l'oral dut a terme pel SEDEC els anys 1994 i 1995 a quart de primària els següents:

Tenir uns instruments que substituïxin l'enquesta del cens escolar i ens puguin donar informació sobre els diferents graus de normalització lingüística de les escoles d'ensenyament primari [...]. Aproximar-nos al coneixement de la realitat sociolingüística dels centres de Catalunya mitjançant l'anàlisi de cadascuna de les característiques (variables) que la defineixen.

La majoria de documents avaluadors del SEDEC no es van publicar en el seu moment, exceptuant algunes anàlisis dels resultats del procés avaluador (Areny i Vial, 2004; Canal i Vial, 2004). En concret, per a l'estudi de les proves del SEDEC es va

1. <http://www10.gencat.cat/sac/AppJava/organisme_fitxa.jsp?codi=1772>.

2. <http://www10.gencat.cat/sac/AppJava/organisme_fitxa.jsp?codi=13959>.

3. L'equivalència entre l'EGB (Educació General Bàsica) i la nomenclatura del sistema educatiu actual és la següent: de 1r a 6è d'EGB hi ha equivalència entre l'antic sistema i l'actual (és a dir, 1r d'EGB = 1r de primària). Setè i vuitè d'EGB són equivalents a 1r i 2n d'ESO, respectivament.

tenir accés a les proves de la taula 1, que juntes formen el corpus d'anàlisi per al capítol.

1.2. Estructura de les proves

Les proves lingüístiques del SEDEC se solen estructurar en proves col·lectives i proves individuals. L'estructura varia lleugerament segons el tipus d'alumnat avaluat. Per exemple, l'avaluació de l'alumnat de preescolar (P5) de l'any 1999-2000 és necessàriament diferent de l'alumnat de sisè de primària. La prova per a l'alumnat de preescolar s'estructura en les parts i exercicis del quadre 1:⁴

Quadre 1

Estructura de les proves lingüístiques per a alumnat de preescolar (P5) del SEDEC

Proves col·lectives
Llengua oral
Comprensió oral
Exercici 1: comprensió de vocabulari (noms, adjectius, verbs i situacionals)
Exercici 2: comprensió d'estructures morfosintàctiques
Exercici 3: comprensió de fets
Llengua escrita
Consciència fonològica (segmentació)
Exercici 4: identificació de rimes
Exercici 5: identificació de sons
Valor sonor de les grafies
Exercici 6: identificació de grafies
Escriptura
Exercici 7: escriptura d'una frase
Lectura
Exercici 8: aplicació d'estratègies de descodificació
Exercici 9: descodificació
Exercici 10: comprensió de paraules
Exercici 11: comprensió de frases
Proves individuals
Llengua oral
Comprensió oral
Exercici 12: ordres
Expressió oral
Exercici 13: vocabulari (noms, verbs, adjectius i situacionals)
Exercici 14: frases (preguntes)
Exercici 15: explicació d'una historieta
Llengua escrita
Exercici 16: consciència fonològica (discriminació auditiva)
Exercici 17: segmentació (recompte de fonemes)
Exercici 18: dictat de paraules i frases

4. Per fer més entenedora l'estructura de les proves, es divideixen les diferents parts en exercicis, tot i que la numeració no és la que es fa servir en la prova original.

Tal com es pot observar en el quadre 1, l'estructura i la tipologia d'exercicis està determinada per l'edat de l'alumnat avaluat i el nivell d'adquisició de la llengua. Així, hi predominen exercicis de consciència fonològica tant de tipus oral com escrit i de comprensió.

L'estructura de la prova de sisè de primària també reflecteix el nivell d'adquisició de l'alumnat, i per això els continguts no giren al voltant de la frase (com en el cas de preescolar), sinó d'estructures textuais. El quadre 2 mostra l'estructura de la prova per a alumnat de sisè de l'any 1997-1998.

Les dades dels quadres 1 i 2 mostren que les proves del SEDEC van ser proves que intentaven avaluar les habilitats lingüístiques d'una manera exhaustiva, és a dir, intentaven avaluar-ho tot, però més aviat des d'una perspectiva micro (per exemple,

Quadre 2

Estructura de la prova del SEDEC per a alumnes de sisè de l'any 1997-1998

Proves col·lectives
Comprensió oral
Exercici 1: interpretació i identificació de textos
Exercici 2: reconeixement de textos en tipologia diversa
Exercici 3: modismes, locucions i frases fetes
Exercici 4: reconeixement del lèxic específic d'altres àrees
Exercici 5: comprensió de textos
Morfosintaxi
Exercici 6: formació de plurals
Exercici 7: flexió verbal i derivació
Exercici 8: substitució de paraules dins la frase i ús de connectors
Exercici 9: identificació dins la frase: nom, adjectiu, verb i adverbi
Fonètica-ortografia
Exercici 10: discriminació fonètica
Exercici 11: dictat
Comprensió escrita
Exercici 12: interpretació d'ordres
Exercici 13: identificació de la informació bàsica d'un text
Exercici 14: utilització d'estratègies necessàries per a una bona comprensió
Exercici 15: identificació de mots segons el seu significat
Expressió escrita
Exercici 16: producció d'un text
Proves individuals
Expressió oral
Exercici 17: producció d'un missatge oral
Exercici 18: producció de frases
Exercici 19: organització de la informació
Fonètica i lectura
Exercici 20: reproducció de sons
Exercici 21: fonètica, rapidesa, correcció i entonació
Exercici 22: ús del diccionari

no s'avaluava la interacció) i centrant-se en els aspectes més formals de la llengua.

2. L'avaluació de l'expressió oral

Per a l'anàlisi de les proves de l'expressió oral del SEDEC, s'han analitzat les proves de la taula 1 i s'han estudiat en concret les que tractaven l'expressió oral. L'annex 1 presenta, per a cada prova i any, la descripció de les proves i els criteris de correcció. A partir de les dades de l'annex, doncs, es pot obtenir la tipologia següent d'activitats d'avaluació de l'expressió oral:

1. Activitats amb suport visual. La majoria d'activitats d'expressió oral es fan a partir d'estímuls visuals (dibuixos). La complexitat de l'estímul visual varia segons el tipus de producció que es demana. En concret, se'n poden identificar de quatre tipus (annex 2):

a) Dibuixos simples. Serveixen per obtenir ítems específics de vocabulari. Exemple: «Què és això?» També es poden utilitzar per obtenir exemples de categories gramaticals concretes (noms, adjectius, etc.).

b) Dibuixos dobles. Serveixen per obtenir parelles de contraris (per exemple, un dibuix amb un objecte «gros» i un altre dibuix amb un de «petit»).

c) Dibuixos amb situacions concretes. Serveixen per avaluar la producció de frases.

d) Dibuixos amb escenes. Es demana a l'alumne que expliqui què passa al dibuix. Pot servir per produir textos descriptius.

e) Historietes. Serveixen per avaluar la producció de textos (sovint, textos narratius). Es pot demanar a l'alumne que ho faci directament o després d'haver-ho fet l'examinand.

2. Activitats sense suport visual. Són activitats en què l'examinand fa preguntes a l'alumne sense cap mena de suport. Poden ser de dos tipus:

a) Preguntes. Es formula una pregunta a l'alumne sense context. Exemple: «Què vas fer ahir en sortir de l'escola?», «Què faràs aquestes vacances?».

b) Preguntes de situacions. Es presenta una situació a l'alumne i se li demana que produeixi algun tipus de material lingüístic. Exemple: «Has perdut el llapis i jo en tinc un. Demana-me'l».

3. Anàlisi de les proves

L'anàlisi de la tipologia de proves d'expressió oral i dels criteris de correcció permet detectar tres tendències en l'avaluació de l'oral del SEDEC. En primer lloc, darrere de les proves hi ha una concepció unidireccional de la comunicació (l'examinador fa pregun-

tes i l'examinand contesta), però no hi ha mai interacció. Aquesta característica segurament venia determinada tant pel moment en què es van dissenyar les proves —quan encara no hi havia marcs teòrics clars que valoressin els aspectes més comunicatius i interactius de l'ensenyament de llengües— com per les limitacions logístiques del mateix organisme (fer proves interactives per parelles o grups requereix un nombre elevat de persones i més organització). En les proves del SEDEC, amb tot, hi ha un intent de crear interacció mitjançant l'ús d'estímuls visuals, però en alguns casos, fins i tot amb l'ajuda d'estímuls, el resultat final és una prova descontextualitzada i unidireccional (per exemple, quan es mostren làmines amb dibuixos i tot seguit es demanen dues preguntes com ara: «Què vas fer ahir?» i «Què faràs durant les vacances?»).

En segon lloc, dels criteris de correcció de les proves del SEDEC se'n desprèn un èmfasi en els errors i en l'ús *correcte* de la morfosintaxi i el lèxic. Per exemple, a les pautes de correcció es diu que es consideren errades la influència del castellà (*regalo*), els errors per desconeixement del català (*seva casa*) i les frases incompletes excepte els anacoluts, i que no es consideren errades els vulgarismes i dialectalismes. Aquesta tendència és el resultat de dues característiques conjunturals de l'avaluació de la llengua catalana del moment. D'una banda, a les escoles catalanes imperava un ensenyament de la llengua centrat en la forma més que no pas en les funcions comunicatives (tot i la formació que rebien els mestres en immersió lingüística). Així doncs, l'avaluació anava a remolc del que es feia a les aules de primària a Catalunya. De l'altra, com que un dels objectius del SEDEC era conèixer la implantació de la immersió lingüística a les escoles de Catalunya, és probable que dissenyessin proves centrades en la forma per fer anàlisis quantitatives amb certa rapidesa i tenir resultats que fessin de mesura del procés d'implantació de la immersió. Amb tot, s'observa que hi ha una progressió en el disseny de les proves del SEDEC i que de mica en mica es valoren aspectes que van més enllà de la correcció formal. Per exemple, cada vegada es dona més importància a l'organització textual.

En tercer lloc, les proves del SEDEC són testimoni de la dificultat d'avaluar aspectes de registre en les proves lingüístiques. Si bé es tracta d'un aspecte complex en qualsevol llengua, en el cas de llengües en contacte encara és més complex, perquè cal destriar el que pot ser una variant de registre del que pot ser una interferència lingüística. Així doncs, en les pautes de correcció del SEDEC es proporcionen instruccions que no penalitzen l'ús de vulgarismes, però no queda clar què es considera un vulgarisme i què no. Per exemple, a les proves dels anys 1984-1989, s'esmenta que les «formes no normatives d'ús comú i genuí: *allavòrens*, *sapiguent*, *tindre*, *sigut*» no es consideren errades. I l'any 1999-2000 s'afegeix que «no es consideraran errades totes aquelles paraules, expressions o estructures que formin part del llenguatge col·loquial (*pues*, *tenir que*, *allavòrens*, *carmelos*...)».

Com es pot observar en els exemples proporcionats, es fa difícil justificar que el cas de *sapiguent* es pugui tractar de la mateixa manera que el de *pues* o *tenir que*. Finalment, cal destacar que en la majoria dels casos les proves s’havien de corregir al moment i que la dificultat de distingir entre usos de registre i usos per influència del castellà en poc temps pot haver estat un obstacle per als examinadors.

4. Conclusió

De la descripció i anàlisi de les proves del SEDEC, es pot concloure que el disseny i l’administració de les proves d’aquest organisme anava de bracet de l’objectiu que perseguia: dissenyar un instrument d’avaluació que pogués mesurar la implantació de la immersió lingüística a Catalunya.

Cal notar que, tot i les limitacions tant de base teòrica com logístiques del moment, el SEDEC va iniciar estudis avaluadors amb mostres considerables, que van permetre tant mesurar la competència en català i castellà com indagar l’eficàcia del procés d’immersió. A més, l’estudi cronològic de les proves ha permès veure que, si bé l’èmfasi era en els errors i els aspectes formals de la llengua, de mica en mica s’hi havien incorporat aspectes textuals. Amb tot, la majoria de proves seguien un patró unidireccional i descontextualitzat.

Com s’ha comentat al principi, el SEDEC es va reorganitzar en altres organismes amb el pas del temps i arran dels canvis en el sistema educatiu català. Aquests canvis en l’alumnat —juntament amb altres canvis relacionats amb noves tendències en l’ensenyament i avaluació de llengües— han repercutit en la manera com s’avalua l’expressió oral en l’alumnat autòcton i nouvingut de les aules catalanes. Els dos propers capítols tracten precisament de l’avaluació de l’alumnat del sistema educatiu català mitjançant les proves de competències bàsiques i a través de l’organisme que va substituir el SEDEC i que se centra en l’avaluació lingüística de l’alumnat nouvingut (el Servei d’Immersió i Ús del Català).

Bibliografia

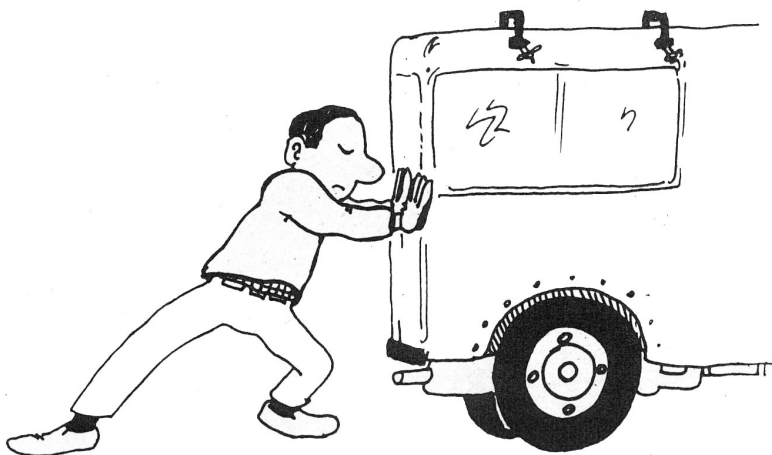
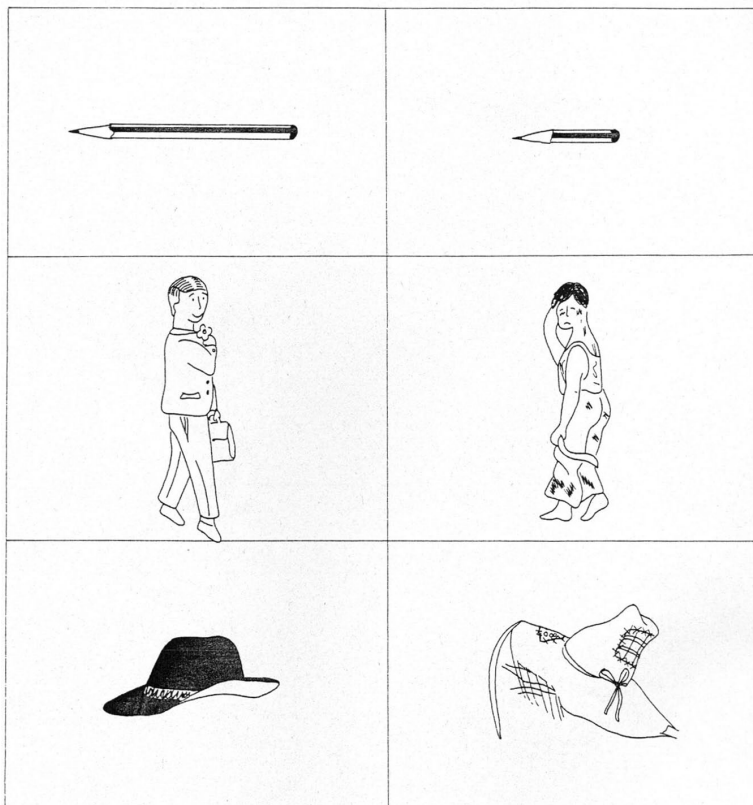
ARENY, Maria; VIAL, Santi (2004). «Estudi del nivell de coneixement del català i del castellà de l’alumnat immigrant». A: FARGAS, Assumpta; PUNTÍ, Teresa (coord.). *Actes del 3r Simposi sobre ensenyament del català a no catalanoparlants*. Vic: Eumo. [CD-ROM]

CANAL, Imma; VIAL, Santi (2004). «Llengua i escola a l’ensenyament primari». A: FARGAS, Assumpta; PUNTÍ, Teresa (coord.). *Actes del 3r Simposi sobre ensenyament del català a no catalanoparlants*. Vic: Eumo. [CD-ROM]

Annex 1. Tipologia de proves orals i criteris de correcció de les proves del SEDEC

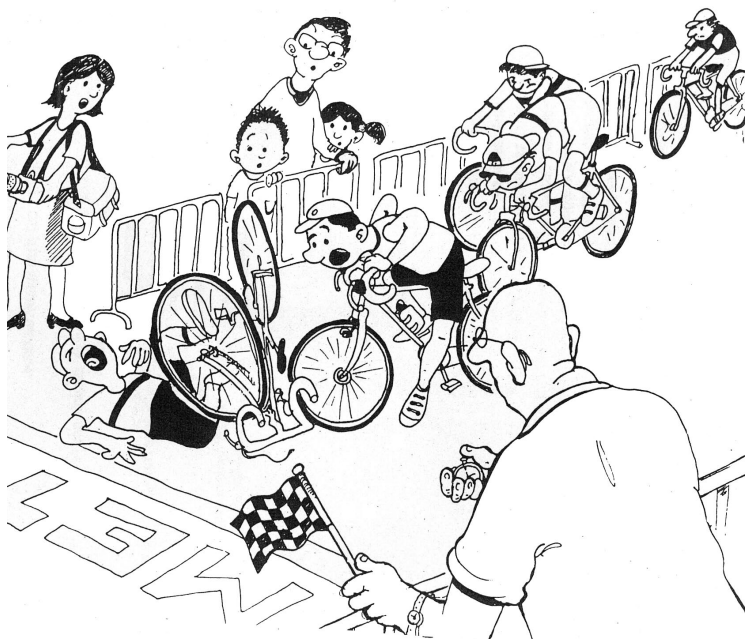
Any i curs	Descripció de les proves orals	Criteris de correcció
1984-1989, 6è, 7è i 8è d'EGB	Part 1. Preguntes. Es tracta de preguntes (algunes a partir de dibuixos i alguns sense) formulades a l'examinand. Exemples: 1. «Què fa aquesta senyora?» (crida el nen), 2. «Què fa aquest senyor?» (encén un fanal), 3. «Per què plora aquesta senyora?» (està tallant una cebra) [...], 10. «Què vas fer ahir en sortir de l'escola?», 11. «Què faràs aquestes vacances?», 12. «Què diu el professor quan un nen surt de classe sense permís?» Part 2. Historietes. L'examinand ha d'explicar dues historietes de quatre vinyetes.	Part 1. Es consideren errades: la influència del castellà (<i>es cau</i>), errors per desconeixement del català (<i>n'hi ha nois</i>) i les frases incompletes, excepte els anacoluts. No es consideren errades els vulgarismes i dialectalismes: «formes no normatives d'ús comú i genuí: <i>allavòrens, sapiguent, tindre, sigut</i>». Part 2. A més de tenir en compte els errors de la part 1, es té en compte la fluïdesa verbal.
1988-1989, 1r d'EGB	Part 1. Dibuixos simples (noms). El nen ha de dir quin objecte hi ha en un dibuix. Part 2. Dibuixos dobles (adjectius). Hi ha dos dibuixos dicotòmics; l'examinador diu l'adjectiu del primer i el nen ha de dir el contrari (<i>llarg-curt</i>). Part 3. Dibuixos de situacions (frases). El nen ha d'explicar amb una frase cada dibuix (exemple: uns homes descarreguen objectes d'un vaixell). Part 4. Historietes de tres dibuixos cadascuna. El nen ha d'explicar la historieta.	Són criteris de correcció d'errades. Els criteris són els mateixos que els dels anys 1984-1989.

Any i curs	Descripció de les proves orals	Criteris de correcció
1991-1992, 2n d'EGB	Part 1. Dibuixos simples: «Ara t'ensenyaré uns dibuixos i tu has de dir què són cadascun» (exemple: dibuix d'una cadira, una gàbia, etc.). Part 2. Preguntes amb dibuix: «També t'ensenyaré uns dibuixos, però jo et faré una pregunta sobre cadascun: 1. Per què puja el nen a l'arbre? (per agafar una poma), 2. Per què plora el nen? (perquè ha trencat un ou?)». Part 3. Preguntes sense dibuix: «Ara et faré unes preguntes, però sense dibuix: 1. Què heu fet avui a classe?, 2. Què és el que més t'agrada per dinar?, 3. Què faràs durant les vacances?...». Part 4. Historietes (amb tres vinyetes cadascuna): «Ara explica'm aquestes historietes».	Els criteris són els mateixos que els de l'any 1988-1989.
1994-1995, 4t d'EGB	Igual que l'any 1991-1992, però amb dibuixos i temes diferents.	Igual que els anys 1988-1989 i 1991-1992.
1997-1998, 6è de primària	Part 1. Producció d'un missatge oral. Dues historietes. Part 2. Producció de frases. Preguntes amb dibuixos o sense: «Què passa en aquest dibuix?», «Què vas fer ahir en sortir de l'escola?». Part 3. Organització de la informació: «Observa aquest dibuix i, quan l'hagis vist bé, explica'ns tot el que hi passa. T'anirem seguint en el nostre dibuix, per veure si coincidim. Tu podràs parlar amb el teu dibuix davant».	Part 1. Es valora la producció de lexemes (noms, verbs i adjectius). Es consideren errades: la influència del castellà (<i>regalo</i>), errors per desconeixement del català (<i>seva casa</i>) i les frases incompletes, excepte els anacoluts. No es consideren errades els vulgarismes i dialectalismes: «formes no normatives d'ús comú i genuí: <i>allavòrens</i>, <i>sapiguent</i>, <i>tindre</i>, <i>sigut</i>». Part 2. Les errades que es tenen en compte són les mateixes que a la part 1. Part 3. Es té en compte: 1) l'ordre estructural, 2) l'equilibri, 3) les maneres de dir, expressions i paraules adients, 4) repetició, 5) salt i 6) buit.
1999-2000, P5	1. Vocabulari. El mestre assenyalà un element dibuixat i el nen ha de contestar què és (noms, verbs, adjectius i situacionals). 2. Frases. Part 1. Preguntes. El mestre fa una pregunta i el nen ha de contestar: «Has perdut el llapis i jo en tinc un. Demana-me'l». Part 2. Explicació d'una història. El mestre explica una història de mostra i després ho fa el nen: «Ara tu m'expliques la història d'aquest nen».	Es posa 1 si s'encerta i 0 si no s'encerta. Part 1. Es descompta tant per «manca de vocabulari en català com per imprecisió semàntica». Part 2. Se segueixen els mateixos criteris que a la part 1 i, a més, es diu que «no es consideraran errades totes aquelles paraules, expressions o estructures que formin part del llenguatge col·loquial (<i>pues</i>, <i>tenir que</i>, <i>allavòrens</i>, <i>carmelos</i>...)».

Annex 2. Tipologia d'estímuls visuals per a les proves del SEDEC**1. Dibuixos simples** (Què fa aquest senyor?)**2. Dibuixos dobles**

3. Dibuixos amb situacions concretes

Escena

Historieta

